

Щоб не було нещасливих дітей, перед органами освіти і молодими батьками, як завжди, є потреба підвищити культуру сімейного й морального виховання дітей.

Література

1. Вишневецький О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси. – Львів, 1996. – 238 с.
2. Державна національна програма “Освіта” (Україна XXI століття). – К., 1994. – 17 с.
3. Закон України “Про освіту”. – Київ, 1997. – 16с.
4. Концепція середньої загальноосвітньої школи України. – К., 1994 – 56 с.
5. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: у 5 т. – Т.3.– К.: Рад. школа. – 1977. – С. 167.

Анотація. В статті розглянуті проблеми взаємодії родини та школи в вихованні дітей та способи їх вирішення.

Ключевые слова: общечеловеческие нравственные ценности, нравственность общества, культура семейного воспитания детей, внешкольная деятельность детей.

Summary. This paper highlights problems of interaction of family and school in educating their children and their solutions.

Keywords: universal moral values, morality, society, culture, family upbringing, extracurricular activities of children.
Надійшла до редакції 05.08.2011 р.

УДК 371.382

Мамчур І. В.

СТРУКТУРА, КРИТЕРІЇ ТА РІВНІ РОЗВИТКУ КОМПОНЕНТІВ ГОТОВНОСТІ ДО САМОПІЗНАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті розкрито структурні компоненти процесу самопізнання з урахуванням вікових особливостей учнів старшого шкільного віку. Рівні й критерії готовності старшокласників до самопізнання досліджено й проаналізовано через значущу для них ігрову діяльність.

Ключові слова: самопізнання, учні, ігрова діяльність.

Постановка проблеми. Процес самопізнання особистості старшокласників є однією з важливих проблем педагогічного процесу. Прагнення до самопізнання закладено від народження в кожній людині. Воно звернуто до внутрішнього світу індивіда, сприяє реалізації прагнень людини навчитися розуміти себе, правильно сприймати і оцінювати свої особисті якості, будувати ставлення до інших людей, культури й навколишнього середовища. Підвищення рівня процесу самопізнання старшокласників визначає наявність ц використання об’єктивних критеріїв, що дають змогу фіксувати й аналізувати позицію школярів, повинні відповідати ряду вимог. Насамперед, вони мають бути об’єктивними, спиратися на структуру явища, що досліджується, відображати реальну дійсність, її найбільш важливі сторони й ознаки. Для виконання зазначеної вимоги постає необхідність проаналізувати основні критерії та встановити взаємозв’язок з відповідними сферами досліджуваного явища.

Постановка завдання. Визначити основні компоненти, критеріальні показники й рівні розвитку готовності до самопізнання учнів старших класів у процесі ігрової діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасна парадигма навчання і виховання націлена на гуманістичне спрямування педагогічного процесу, на усвідомлену увагу до особистості учня, а тому передбачає вміння педагога працювати над розвитком особистості дитини, допомагати їй пізнати себе, хоча цей процес складний і довготривалий. Деякі вчені постмодерністської орієнтації, зокрема А. Блатнер, прогнозує розвиток самопізнання як головного предмета в навчальних програмах XXI століття. Від педагога найближчим часом очікують уміння ефективно розвивати в учнів здатність до самопізнання і саморозвитку.

Проблемою самопізнання, визначенням його основних рівнів та системоутворюючих факторів займалися філософи, психологи і педагоги різних часів. Так, І. Чеснокова основними формами самопізнання відзначає само сприйняття і самоспостереження [5]. Вітчизняний дослідник Т. Титаренко стверджує, що самопізнання – це процес усвідомлення, спрямований на дослідження суб’єктом, що пізнає себе, свою діяльність, свій психологічний внутрішній зміст. Самопізнання стає можливим тільки тоді, коли особистість, яка пізнає, водночас є і суб’єктом, і об’єктом пізнання [4]. Такою можливістю самопізнання для старшокласників стає ігрова діяльність, яка поєднує відчуття об’єкта через предмет гри та забезпечує суб’єктивну активність через участь у грі. Згідно з Ю. Трофімовим, через самопізнання особистість приходиться до знання про саму себе як суб’єкта, що відрізняється від інших. А. Мудрик відмічає, що у період раннього юнацького віку процес самопізнання ускладнюється наступними особливостями: необхідністю в усамітненні, знаннями про свій внутрішній світ (вони, як правило, мають негативне забарвлення), експериментуваннями над собою. Отже, взаємовідносини старшокласників зі своїм внутрішнім світом пронизані суперечностями. Доцільним засобом у виході із зазначених внутрішніх суперечностей є вільна та невимушена ігрова діяльність. Проблемою вивчення вікових

особливостей самопізнання, зокрема, старшого підліткового та раннього юнацького віку займались Д. Фельдштейн, І. Кон, А. Реан, Т. Титаренко, П. Щербань, Л. Зверева та ін. [1, 2, 4, 6].

Виклад основного матеріалу. Важливою складовою у нашому дослідженні є визначення рівнів активності самопізнання старшокласників, виявлення, засвоєння і прийняття норм етичної поведінки та визначення їх критеріїв у педагогічному процесі. Активно-пасивна життєва позиція, яка, відповідно, визначає і ступінь пізнання людиною себе. Такий поділ виражає міру, ступінь участі особистості у вирішенні як власних проблем, так і проблем суспільства, соціальних спільностей. Є різні градації життєвих позицій за критерієм ступеня участі у розв'язуванні проблем. Особистість, в залежності від впливу навколишнього середовища, своїх потреб, інтересів, світогляду, ціннісних орієнтацій, морально-психологічних установок, переконань, рівня домагань і багатьох інших факторів займає, загалом, або в даній конкретній ситуації щодо даного суспільного явища, процесу певну життєву позицію, котра може бути активною або пасивною.

Під впливом суспільства, держави, традицій, громадської думки, авторитету старших, соціальної групи або її керівника, під прямим або опосередкованим впливом інших людей, особистість може коригувати свою активність, спрямовувати її в русло вимог цих суб'єктів або суспільних інститутів, пристосовувати деякі свої інтереси до інтересів інших, ставати поступливою.

Проводячи паралелі з викладеною точкою зору Ф. Надольного, розуміємо її цінність при визначенні рівнів самопізнання та їх критеріїв у ході нашого дослідження, адже особистість керується своїми потребами, інтересами, характером, самооцінкою; загальнолюдськими, національними, моральними ціннісними орієнтаціями на власний розсуд.

Отже, при визначенні рівнів та критеріїв ми керувались теоретично-емпіричним підґрунтям досліджуваної проблеми. Виходячи з вищевикладених причин та значною кількістю компонентів процесу самопізнання, вирішено було зупинитись на прийнятному трьохрівневому варіанті визначення критеріальних показників. Основною вимогою, що ставиться до системи критеріїв, є науковість. Цей принцип відображає наукові вірогідність, обґрунтованість структури досліджуваного явища, характеризує надійність методики дослідження, можливість через виділення показників досить повно розкрити різні сторони явища. Основний принцип розробки критеріїв – цілеспрямованість [3, 367-372]. Він полягає у тому, що отримана інформація використовується для розробки конкретних ігор з метою пізнання себе старшокласниками. Критерії самопізнання у ході ігрової діяльності визначалися нами на основі системного розуміння процесу самопізнання, виділення його структурних компонентів із врахуванням вікових особливостей старшокласників, розуміння процесу пізнання як процесу безперервного і творчого. Критеріями сформованості готовності до самопізнання старшими школярами в процесі ігрової діяльності є сукупність об'єктивних і суб'єктивних показників, що дають якісну характеристику психічного й соціального стану, оскільки самопізнання – це безперервний процес. На основі зазначених показників можна виявити рівень розвитку самопізнання у процесі ігрової діяльності.

Оцінювання кількісних значень за кожним з виділених у компонентах показником здійснювалась за 10 бальною шкалою: високий рівень оцінювався в 8-10 балів; середній рівень – в 5-7 балів; низький рівень – у 4 бали й нижче.

Сума балів за трьома критеріальними показниками кожного компонента розраховувалась наступним чином: високий рівень розвитку компонента становив від 30 до 22 балів; середній – від 21 до 13 балів; низький рівень – від 12 і нижче балів. Отже, інтегральна характеристика за п'ятьма основними компонентами, що визначає готовність до самопізнання старшокласниками, здійснювалась наступним чином: високий рівень – від 150 до 106 балів; середній рівень – від 105 до 61 бала; низький рівень – від 60 й нижче балів. З метою виявлення рівнів розвитку самопізнання старших школярів у процесі ігрової діяльності нами було умовно виділено три рівні (низький, середній, високий).

Перший (низький) рівень характеризується нечітким розумінням, можливостями та значенням процесу самопізнання. Старшокласники, які знаходяться на низькому рівні самопізнання не відчують потреби у цьому процесі. Позитивний інтерес до пізнання себе може виникати за умов новизни, незвичайності, внаслідок наслідування. Самопізнання на зазначеному рівні здійснюється через форми співвіднесення самого себе з іншими людьми, включаючи себе до порівняльного контексту з іншими. В результаті такого порівняння формуються фрагментарні, одиничні образи самого себе і своєї поведінки. Під час такої епізодичності, фрагментарності процесу пізнання себе формуються відносно стійкі сторони уявлень щодо свого Я, але немає цілісного розуміння себе, своєї сутності. Такий початковий рівень самопізнання характеризується такими компонентами: когнітивним, афективним і похідним від перших двох поведінковим (готовність до дій відносно об'єкта). Нижній рівень образу “Я” становлять неусвідомлювані уявлення, що традиційно асоціюються із самопочуттям. Метод спостереження дає можливість інтерпретувати, що у старших школярів, які увійшли до даного рівня, переважає неадекватна

завищена самооцінка. Такі юнаки й дівчата вважають власний образ “Я” дуже позитивним, посередньо усвідомлюють загальнолюдські, моральні цінності, що супроводжується надзвичайно низькими показниками їх прийняття. Бажання замислитись і проаналізувати власну поведінку з’являється після зробленого вчинку, а результат такого самоаналізу завершується виправданням себе за негативні дії. Старшокласників з низьким рівнем самопізнання характеризує глибоке переконання, що людину потрібно сприймати такою, якою вона є, незважаючи на етичні норми поведінки. Щодо сфери навчальної діяльності, то старші школярі з низьким рівнем самопізнання маючи поверхові, неглибокі знання, практично не мають вмінь і навичок для їх застосування. Більшість юнаків і дівчат не замислюються над майбутньою професією, мотивуючи це тим, що батьки самі вирішать де їм навчатися, або взагалі не мають бажання здобувати професію.

Другий рівень (середній) самопізнання характеризується можливістю учнів старших класів здійснювати самооцінку й самоспостереження. Зазначений рівень дає змогу співвідносити знання про себе не в рамках “Я й Інша людина”, а в рамках “Я і Я”, коли старшокласник оперує готовими, певною мірою сформованими знаннями про себе, отриманими в різний час і у різних ситуаціях. Для середнього рівня самопізнання є характерними ускладнення способів вивчення власного внутрішнього світу. Аналізуючи свої дії, поведінку, юнаки й дівчата намагаються співвіднести їх з мотивацією, що реалізується. Даний рівень демонструє можливість усвідомлення окремих властивостей і якостей особистості, що в результаті формується у відносно цілісний образ “Я”.

Третій рівень (високий) самопізнання. Для нього є характерним найбільш зріле пізнання і розуміння себе. Внутрішня комунікація “Я – Я”, в ході якої відбувається осмислення великої кількості одиничних, конкретних образів Я, переходить на рівень пізнання в рамках “Я – ідеальне Я”. У прийомах самопізнання даного рівня можна спостерігати за само інформуванням, самовихованням, самовдосконаленням, в результаті чого з’являється чітке уявлення про себе, засвоєння і прийняття етичних норм поведінки, загальнолюдських цінностей. Крім того, старшокласники з високим рівнем самопізнання чітко спрямовані на майбутню професію й власне майбутнє.

Отже, аналіз наукових джерел зарубіжних і вітчизняних дослідників та практичні напрацювання дають можливість коротко представити і проаналізувати компоненти, критерії, рівні самопізнання старшокласників у процесі ігрової діяльності.

Таблиця 1

Компоненти, критерії, рівні самопізнання старшокласників у процесі ігрової діяльності

Показники	Компоненти			
	Мотиваційно-ціннісна сфера	Сфера відносин з іншими людьми	Особистісно-характерологічна сфера	Сфера ігрової діяльності
Критерії	Пізнання в собі власних інтересів, мотивів, цінностей, які визначають діяльність і поведінку	Володіння прийомами самопізнання та їх використання у спілкуванні з іншими	Знання своїх психофізіологічних можливостей	Уміння творчо застосовувати знання, уміння й навички в ігровій діяльності
Критеріальні і показники	1. Адекватна своїм можливостям постановка цілей, завдань самовдосконалення	1. Володіння основою знань щодо процесу самопізнання	1. Використання знань з процесу самопізнання з метою аналізу особистісно-характерологічних особливостей	1. Розвиток уміння пізнання себе у процесі ігрової діяльності
	2. Установка на мотивацію успіху пізнання себе у процесі гри	2. Прояв власних незалежних суджень та їх аргументація з питань самопізнання	2. Використання знань про особистісно-характерологічні особливості для врегулювання і вирішення внутрішніх протиріч	2. Готовність до використання можливостей самопізнання у різноманітних формах ігрової взаємодії
	3. Використання самопізнання для вдосконалення власних інтересів, цінностей	3. Розширення сфери пізнавальних інтересів у пізнанні власного Я	3. Самостійна аргументація та вдосконалення власних особистісно-характерологічних особливостей	3. Прийняття і засвоєння знань, здобутих у ігровій діяльності для коректування індивідуальних особливостей

Рівні самопізнання				
Низький	Неусвідомлене, невмотивоване ставлення до самопізнання, немає прагнення і бажання до особистісного розвитку	Не володіє знаннями про себе, що ускладнює спілкування з іншими людьми та процес соціалізації в цілому	Не володіє знаннями про себе, не розуміє проблеми самопізнання, не знає його прийоми	Діє за запропонованими сценаріями ігрової діяльності. Не має знань і навичок самопізнання у процесі гри.
Середній	Ситуативні прояви і звернення до самопізнання	Частково володіє знаннями про себе, що не завжди сприяє повноцінному спілкуванню з іншими людьми та розуміння їх	Має уявлення щодо значущості процесу самопізнання, частково володіє знаннями про власні характерологічні особливості	Застосовує незначну кількість прийомів у пізнанні себе під час участі в ігровій діяльності.
Високий	Стійкий і глибокий інтерес до самопізнання, усвідомлення його необхідності в особистісному розвитку	Володіє знаннями про себе, що допомагає у спілкуванні й взаєморозумінні з іншими людьми	Володіє знаннями про власну особистісно-характерологічну сферу. Розуміє сутність самопізнання	Творчо застосовує різні методи самопізнання особистості та окремих її структурних компонентів у процесі ігрової діяльності

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, досліджуючи процес становлення самопізнання старшокласників засобами ігрової діяльності, нами було виділено й проаналізовано структурні компоненти процесу самопізнання з урахуванням вікових особливостей учнів старшого шкільного віку. Запропоновані рівні й критерії готовності старших школярів до самопізнання дають можливість підтвердити взаємозв'язок компонентів самопізнання у процесі гри.

Емпіричне дослідження не вичерпує подальших можливостей розкриття взаємозв'язку між компонентами самопізнання. Перспективною складовою для подальшого аналізу процесу самопізнання є вияв кореляційної залежності між значущими компонентами пізнання себе старшими школярами.

Література

1. Кон И. С. Открытие «Я» / И. С. Кон. – М.: Политиздат, 1978. – 367с.
2. Реан А. А. Психология подростка: Энциклопедия / А. А. Реан. – СПб.: Питер, 1999. – 416 с.
3. Сивохоп Е. М. Формування самопізнання у процесі фізичної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників: результати експерименту та їх аналіз / Е. М. Сивохоп // Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Серія: «Педагогічні науки». – 2009. – Вип. LI. – С. 367-372.
4. Титаренко Т. М. Буденний досвід як матеріал особистісного самоосмислювання / Т. М. Титаренко//Психологія. – 2000. – Вип. 1. – С.26-33.
5. Чеснокова И. И. Проблема самосознания в психологии / И. И. Чеснокова. – М.: Наука, 1981. – 323с.
6. Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах / П. М. Щербань. – К.: Вища школа, 2004. – 207 с.

Аннотация. В статье раскрыты структурные компоненты процесса самопознания с учетом возрастных особенностей учащихся старшего школьного возраста. Уровни и критерии готовности старшеклассников к самопознанию исследованы и проанализированы через значимую для них игровую деятельность.

Ключевые слова: самопознание, ученики, игровая деятельность.

Summary. In the article the structural components of the process of self-cognition according to the age peculiarity of high-school students are revealed. Levels and criteria of readiness of high – school students for self – study are discovered and analyzed through meaningful for them game-activities.

Key words: self-knowledge, students, playing activity.

Надійшла до редколегії 23.09.2011 р.

УДК 378.372

Мартиненко О. В.

ПІДГОТОВКА СПЕЦІАЛІСТІВ ДО ВИКЛАДАННЯ ШКІЛЬНОГО КУРСУ ХОРЕОГРАФІЇ В СИСТЕМІ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглядаються суперечності, які виникають у процесі фахової підготовки вчителя хореографії, його готовності до викладання хореографії в системі початкової освіти, а також окреслюються шляхи їх розв'язання, які полягають у застосуванні методів міжпредметної інтеграції дисциплін хореографічного циклу, засобів органічної єдності теоретичної та практично-виконавської підготовки студентів, активізації наукових пошуків у галузі теорії та методики хореографічного навчання молодших школярів.

Ключові слова: шкільний курс хореографії, фахова підготовка вчителя хореографії, між предметна інтеграція, система початкової освіти.